

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Zdeňka Kühna (soudce zpravodaje) a soudců Michala Bartoně a Milana Hulmáka o ústavní stížnosti stěžovatele **Leonharda Josefa Colloredo-Mansfelda**, zastoupeného JUDr. Jakubem Fröhlichem, advokátem, sídlem Toyen 3410/1, Praha 5 – Smíchov, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 3. 2024 č. j. 28 Cdo 3259/2023-1678, rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 25. 5. 2023 č. j. 30 Co 2/2022-1615 a rozsudku Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 8. 9. 2022 č. j. 20 C 268/2008-1506, za účasti **Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Hradci Králové a Okresního soudu v Hradci Králové**, jako účastníků řízení, a 1) města **Třebechovice pod Orebem**, sídlem Masarykovo náměstí 14, Třebechovice pod Orebem, zastoupeného JUDr. Antonínem Ondrákem, advokátem, sídlem Brandlova 261/3, Hradec Králové, 2) **České republiky – Státního pozemkového úřadu**, sídlem Husinecká 1024/11a, Praha 3 – Žižkov, 3) státního podniku **Lesy České republiky, s. p.**, sídlem Přemyslova 1106/19, Hradec Králové, zastoupeného JUDr. Ing. Milošem Olíkem, Ph.D., LL.M., FCI Arb, advokátem, sídlem Na Pankráci 1683/127, Praha 4 – Nusle, 4) **České republiky – Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových**, sídlem Rašínovo nábřeží 390/42, Praha 2 – Nové Město, a 5) **České republiky – Ministerstva zemědělství**, sídlem Těšnov 65/17, Praha 1 – Nové Město, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 5. 3. 2024 č. j. 28 Cdo 3259/2023-1678, rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 25. 5. 2023 č. j. 30 Co 2/2022-1615 a rozsudkem Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 8. 9. 2022 č. j. 20 C 268/2008-1506 bylo porušeno základní právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 3. 2024 č. j. 28 Cdo 3259/2023-1678, rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 25. 5. 2023 č. j. 30 Co 2/2022-1615 a rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 8. 9. 2022 č. j. 20 C 268/2008-1506 se ruší.

III. Vedlejšímu účastníku 3) se náhrada nákladů řízení nepřiznává.

Odůvodnění:

I.
Podstata věci

1. Podstatou věci je restituční spor o lesní pozemky u obce Třebechovice pod Orebem, které patřily dr. Josefu Colloredo-Mansfeldovi, dědovi stěžovatele. V roce 1942 mu byl veškerý majetek zkonfiskován ve prospěch Německé říše a po válce nebyl vrácen. Restituční nárok stěžovatele vycházel z § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky

související se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 93/1992 Sb. Toto ustanovení dopadá na případy osob, jimž vznikl nevypořádaný nárok na vrácení majetku podle předpisů vydaných po skončení druhé světové války.

2. Klíčovou podmínkou poválečných restitucí byl přezkum státní spolehlivosti žadatele, a právě s tímto hodnocením souvisí jádro sporu: zda dr. Josef Colloredo-Mansfeld spadl do kategorie státně nespolehlivých osob, jestliže existovaly dílčí indicie, že podal tzv. *Fragebogen*, tedy dotazník ke zjištění německé národní příslušnosti. Ústavní soud dospěl k závěru, že způsob, jakým obecné soudy tuto skutkovou otázku posoudily, je v extrémním rozporu s obsahem soudního spisu. Přestože obsah dotazníku nebyl znám, obecné soudy vyložily jeho vyplnění paušálně jako snahu o získání říšského občanství za účelem ochrany rodového majetku. Takové hodnocení však vůbec nebere v úvahu dobové souvislosti a opomíjí stěžejní námitku stěžovatele, podle níž byl dr. Josef Colloredo-Mansfeld i další členové jeho rodiny v té době vystaveni soustavnému nacistickému nátlaku. Obecné soudy se navíc řádně nevypořádaly ani s dalšími důkazy, např. předloženými osvědčeními o státní spolehlivosti, přestože šlo o klíčové důkazy.

3. Ústavní soud současně považoval za neústavní závěr obecných soudů, podle nichž překážkou restituce byla též skutečnost, že dr. Josef Colloredo-Mansfeld po skončení války nepodal žádost o navrácení majetku, a že majetek přešel na stát na základě konfiskačních dekretů ještě před rozhodným obdobím (tj. před 25. únorem 1948). Takový výklad ve svém důsledku popřel samotný smysl rozhodné právní úpravy v § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb., jímž je náprava restitucí zmařených v poválečném období.

II.

Popis věci a její procesní vývoj

II. A. Skutkové okolnosti

4. Předmětem restitučního sporu je vlastnické právo k lesním pozemkům v katastrálním území Štěnkov. Pozemky tvořily po staletí součást majetku rodu Colloredo-Mansfeld. V období druhé světové války a zřízení tzv. Protektorátu Čechy a Morava je vlastnil děd stěžovatele, dr. Josef Colloredo Mansfeld. Ten byl však na základě nařízení německé Tajné státní policie (Gestapa) z února 1942 prohlášen za nepřítele Říše a veškerý jeho movitý i nemovitý majetek – včetně posuzovaných pozemků – byl zkonfiskován. Do pozemkových knih byl poté dne 19. 2. 1942 proveden vklad vlastnického práva ve prospěch Německé říše. Po záboru majetku byl stěžovatelův děd donucen se přestěhovat a byl nasazen jako výpomocný dělník při stavbě Škodových závodů v Plošticích.

5. Po skončení okupace v květnu 1945 se dr. Josef Colloredo-Mansfeld znovu ujal faktické správy pozemků, avšak v září téhož roku byl zatčen a internován v táboře Hagibor v Praze, z něhož byl nakonec v prosinci 1945 propuštěn. Souběžně však Zemský národní výbor v Praze vydal na posuzované pozemky konfiskační výměr ze dne 5. 12. 1945, a to podle dekretu presidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. V něm byl děd stěžovatele označen za osobu německé národnosti, zrádce a nepřítel Československé republiky. Zároveň byla na jeho majetek uvalena národní správa. Stěžovatelův děd se proti výměru bránil a závěr o své německé národnosti a zrádčovství napadl stížností u ministerstva zemědělství. Ministerstvo zemědělství nejprve výměrem

ze dne 30. 1. 1946 potvrdilo názor Zemského národního výboru, dr. Josef Colloredo-Mansfeld se však bránil u nejvyššího správního soudu, načež ministerstvo svůj výměr ze dne 30. 1. 1946 zrušilo výměrem ze dne 3. 6. 1947, ponechalo však v platnosti výměr Zemského národního výboru – s tím, že děd stěžovatele mohl podat nový opravný prostředek. Ten tak učinil. Finálně ministerstvo zemědělství rozhodlo výměrem ze dne 16. 12. 1948, kterým konfiskační výměr zrušilo, neboť ke dni 23. 6. 1945, tj. v době nabytí účinnosti dekretu č. 12/1945 Sb., nebyl děd stěžovatele knihovním vlastníkem pozemků (v knihovních zápisech byla vedena Německá říše), a tudíž mu nemohl být tento majetek konfiskován. Přídělovou listinou Národního pozemkového fondu ze dne 30. 12. 1948 byly pozemky přenechány obci Štěkrov, v jejíž prospěch bylo zapsáno vlastnické právo (dnes místní část města Třebechovice pod Orebem).

6. Dr. Josef Colloredo-Mansfeld zemřel v roce 1990. Po pádu komunistického režimu zahájila jeho dcera a dědička, Kristina Colloredo-Mansfeldová (matka stěžovatele) restituční řízení o navrácení jednotlivých částí rodinného majetku. Ústavní soud se opakovaně zabýval spory týkajícími se zámku Opočno a jeho mobiliáře. Tyto případy byly posuzovány podle zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích. Ve věci zámku Opočno rozhodl naposledy nálezem ze dne 12. 5. 2020 sp. zn. III. ÚS 1283/17 a řízení týkající se mobiliáře uzavřel nedávno usnesením ze dne 16. 4. 2025 sp. zn. III. ÚS 226/25. Současně se v minulosti zabýval také restitučními nároky na navrácení různých pozemků, a to podle zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku (dále jen „zákon o půdě“) (viz bod 52).

7. Restituční nárok na vydání lesních pozemků, které jsou předmětem posouzení v nynější věci, uplatnila Kristina Colloredo-Mansfeldová dne 23. 10. 2000, a to v souvislosti s nabytím účinnosti zákona č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem a o změně zákona č. 243/1992 Sb. Tímto zákonem byl novelou do § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb. doplněn nový okruh oprávněných osob – státních občanů České republiky, kteří pozbyli majetek v období od 29. 9. 1938 do 8. 5. 1945 a vznikly jim majetkové nároky podle dekretu presidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, nebo podle zákona č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a jiných zásahů do majetku vzcházejících.

8. Rozhodnutím Ministerstva zemědělství, Pozemkového úřadu v Hradci Králové ze dne 10. 10. 2008 byly pozemky vydány do jejího vlastnictví. Pozemkový úřad dospěl k závěru, že Kristina Colloredo-Mansfeldová splňovala podmínky oprávněné osoby ve smyslu § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb.

II. B. Předchozí řízení a zrušující nález Ústavního soudu

9. Město Třebechovice pod Orebem (první vedlejší účastník) jako dosavadní vlastník pozemků podalo proti rozhodnutí pozemkového úřadu (viz bod 8 shora) žalobu podle části páté občanského soudního řádu. V průběhu řízení před obecními soudy Kristina Colloredo-Mansfeldová darovala pozemky svému synovi – nynějšímu stěžovateli, který na základě usnesení Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 15. 5. 2015 č. j. 20 C 268/2008-418 vstoupil do jejího procesního postavení.

10. Obecné soudy se věcí zabývaly opakovaně. V předchozí fázi sporu považovaly za stěžejní skutečnost, že majetek přešel na stát na základě konfiskačních dekretů ještě před začátkem

rozhodného období (tedy před 25. únorem 1948), přičemž se opíraly především o závěry nálezu ze dne 16. 12. 2004 sp. zn. III. ÚS 107/04, *Zámek Opočno*. Proto žalobě vyhověly a určily, že stěžovatel není vlastníkem pozemků, přičemž v tomto rozsahu nahradily správní rozhodnutí o jejich vydání ze dne 10. 10. 2008.

11. Ústavní soud nálezem ze dne 9. 3. 2021 sp. zn. II. ÚS 3285/19 rozhodnutí obecných soudů zrušil. Podle Ústavního soudu nebylo možné ustát jen na závěru, že vlastnické právo k majetku zkonfiskovanému na základě některého z konfiskačních dekretů přecházelo na stát již okamžikem účinnosti těchto dekretů, tedy mimo rozhodné období. Obecné soudy vycházely paušálně z toho, že posuzované pozemky byly zkonfiskovány, aniž by zkoumaly, zda byly skutečně splněny podmínky pro konfiskaci s konečnou platností ještě v období tzv. třetí republiky (1945-1948), respektive zda naopak děd stěžovatele nesplňoval podmínky pro vrácení pozemků zkonfiskovaných Gestapem podle dekretu č. 5/1945 Sb. a zákona č. 128/1946 Sb. K vyřešení této otázky Ústavní soud zavázal obecné soudy vyřešit několik dílčích otázek skutkové i právní povahy:

- *za prvé, zda konfiskace pozemků Gestapem dědovi stěžovatele nebyla neplatná dle dekretu č. 5/1945 Sb.;*
- *pokud ano, pak za druhé, zda děd stěžovatele uplatnil nárok dle dekretu č. 5/1945 Sb. způsobem stanoveným zákonem č. 128/1946 Sb.;*
- *pokud by obecné soudy dospěly k závěru, že na základě zodpovězení předchozích dílčích otázek nevyvolávala konfiskace pozemků děda stěžovatele Gestapem žádné právní účinky, takže vlastnické právo k nim v období Protektorátu Čechy a Morava nepozbyl, pak za třetí, zda vlastnické právo k nim přešlo na stát podle některého z konfiskačních dekretů, či nikoliv;*
- *pokud by na základě zodpovězení předchozích dílčích otázek obecné soudy dospěly k závěru, že stěžovatelův děd již v době před počátkem rozhodného období splňoval podmínky pro vrácení pozemků na základě tehdejších právních předpisů, pak za páté, zda stěžovatel splňuje i všechny další podmínky pro vydání pozemků dle zákona o půdě, resp. dle zákona č. 243/1992 Sb.*

12. Základem pro zodpovězení nastíněných otázek měla být podle Ústavního soudu především skutková zjištění, zda děd stěžovatele spadal či nespadal pod některou kategorii osob státně nespolehlivých vymezenou v § 5 odst. 1 zákona č. 128/1946 Sb., která se v podstatě kryla s kategorií osob, jejichž majetek podléhal konfiskaci podle § 1 odst. 1 dekretu presidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy (eventuálně podle dekretu č. 12/1945 Sb.). Jakkoli tyto okolnosti obecné soudy opakovaně posuzovaly v souvislosti s jinými restitučními kauzami zahrnujícími majetek děda stěžovatele, nelze jejich závěry v posuzované věci převzít bez vlastního dokazování.

II. C. Napadená rozhodnutí obecných soudů

(a) Rozsudek okresního soudu

13. Okresní soud v Hradci Králové po zrušení předchozího rozhodnutí žalobě opět vyhověl a určil, že stěžovatel není vlastníkem posuzovaných pozemků. Vyšel z toho, že poválečné předpisy umožňovaly vrácení majetku neplatně pozbytého za nacistické okupace jen po přezkumu státní spolehlivosti žadatele. Soud zjistil, že se stěžovatelův děd na podzim roku 1940 ucházel o německé občanství, což bylo projevem vlastizrady. Předložená osvědčení o státní a národní spolehlivosti tuto skutečnost nemohla zpochybnit, neboť

nesplňovala předepsané náležitosti, nebyla schválena nadřízeným orgánem (ministerstvem vnitra) (podle § 1 odst. 4 ústavního dekretu presidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské) a byla vydána až po urgenci z kanceláře presidenta republiky, „*tedy zpětně i se stínem pochybnosti, zda by uvedené osvědčení děd stěžovatele získal i standardním úředním postupem.*“ Nic nenavštěvovalo tomu, že by se děd stěžovatele přihlásil za Němce pod nátlakem. Předložené listiny spíše ilustrovaly postoj Německé říše k majetku šlechtických rodů a historické pozadí jednání děda stěžovatele, motivovaného snahou zachovat rodový majetek. Pozdější okolnosti (nemoc manželky, péče o dítě, odbojová činnost) nemohly mít na posouzení věci vliv. Okresní soud proto uzavřel, že i kdyby děd stěžovatele uplatnil restituční nárok podle § 8 zákona č. 128/1946 Sb., nemohl být jako osoba státně nespolehlivá úspěšný. Dotčený majetek tak přešel na stát podle dekretu presidenta republiky č. 108/1945 Sb. a děd stěžovatele ztratil československé občanství ve smyslu § 5 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. Stěžovatel proto nemohl úspěšně uplatnit restituční nárok podle zákona č. 243/1992 Sb.

(b) Rozsudek krajského soudu

14. Krajský soud potvrdil rozsudek okresního soudu. Zdůraznil, že jedinou cestou k navrácení majetku bylo podání žádosti podle zákona č. 128/1946 Sb.; samotná žádost o obnovení knihovního stavu nestačila. Děd stěžovatele však takovou žádost nepodal a nebyl postupem předvídaným tímto zákonem prohlášen za osobu státně spolehlivou. Bez takového posouzení však nebyla naděje na kladné vyřízení věci. Podle krajského soudu proto muselo být na děda stěžovatele nahlíženo jako na osobu státně nespolehlivou.

15. Krajský soud se přesto meritorně zabýval posouzením státní spolehlivosti děda stěžovatele a ztotožnil se s hodnocením okresního soudu. Ani nově provedené důkazy v odvolacím řízení nemohly změnit jeho závěry. To, že vyplnil *Fragebogen*, mělo podle soudu jednoznačný cíl – ucházet se o přiznání říšského občanství, což bylo v dobovém kontextu vnímáno jako projev ochoty přispět k realizaci nacistické zločinecké politiky. Přitom odkázal na skutkové závěry učiněné k osobě děda stěžovatele v nálezu III. ÚS 107/04, a uvedl, že Ústavní soud měl již tehdy k dispozici převážnou část důkazů. Krajský soud potvrdil, že děd stěžovatele nejednal pod nátlakem, nýbrž ve snaze uchránit rodový majetek. Přestože rodina Colloredo-Mansfeldů patřila mezi šlechtické rody, které vyjádřily v letech 1938 a 1939 věrnost českému lidu, sám dr. Josef Colloredo-Mansfeld podle krajského soudu nepatřil v rámci rodiny k těm aktivnějším. Z obdobných důvodů jako okresní soud pak nepovažoval za průkazná osvědčení o státní a národní spolehlivosti, stejně jako tvrzení stěžovatele o snaze zachovat pracovní místa pro české zaměstnance. Dostatečně relevantní podle krajského soudu nebyly ani výpovědi zaměstnanců a jiných osobností a organizací, jakož i skutečnost, že se děd stěžovatele účastnil voleb do Ústavodárného národního shromáždění. Krajský soud nepřisvědčil ani námitkám stěžovatele, že právo na vrácení majetku mu vzniklo také podle § 24 dekretu č. 5/1945 Sb., neboť toto ustanovení se vztahovalo jen na sociálně slabší vrstvy a navíc v posuzované věci nebyla taková žádost podána.

16. Podle krajského soudu tak majetek děda stěžovatele přešel na stát podle dekretu č. 108/1945 Sb. I kdyby byla konfiskace provedena podle jiného dekretu, stalo se tak mimo rozhodné období vymezené v § 4 zákona o půdě, což bránilo restituci i v režimu zákona č. 243/1992 Sb. Krajský soud souhlasil i s tím, že ucházením se o říšské občanství v době zvýšeného ohrožení státu děd stěžovatele pozbyl československé státní občanství podle § 5 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb.

(c) Usnesení Nejvyššího soudu

17. Nejvyšší soud dovolání stěžovatele odmítl, neboť nenaplnilo předpoklady přípustnosti ve smyslu § 237 občanského soudního řádu. Vyšel přitom z právního názoru, že k obnově vlastnických práv mohlo dojít výlučně postupem podle zákona č. 128/1946 Sb., přičemž napadený rozsudek krajského soudu podle něj nezávisel na řešení dovolacích námitek týkajících se aplikace dekretu č. 5/1945 Sb. nebo ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. Nejvyšší soud dále konstatoval, že zbývající část dovolání představovala toliko polemiku se skutkovými závěry obecných soudů, a neshledal, že by tyto závěry byly v extrémním rozporu s provedeným dokazováním.

III. Argumentace stěžovatele

III. A. Rozpor mezi skutkovými závěry a provedeným dokazováním

18. Ústavní stížností se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí pro porušení jeho ústavně zaručených práv v čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

19. Stěžovatel primárně nesouhlasí se skutkovými závěry obecných soudů, které na základě provedeného dokazování dospěly k závěru, že jeho děd nebyl osobou státně spolehlivou ve smyslu zákona č. 128/1946 Sb. Namítá, že obecné soudy hodnotily důkazy zkresleně a jednostranně. Odmítá interpretaci, že vyplněním *Fragebogen* jeho děd upřímně usiloval o získání německého občanství, a dokonce, že tím vyjádřil ochotu podpořit nacistickou politiku. Obecné soudy vyšly jen ze dvou nepřímých důkazů, které zmiňují údajnou existenci žádosti, samotná žádost včetně textu však nebyla nikým dohledána a není proto známo, jakým způsobem (a zda vůbec) byla vyplněna. Ačkoli někteří členové rodiny podlehlí nátlaku a na podzim roku 1940 formulář skutečně vyplnili, neměli podle stěžovatele v úmyslu získat německé občanství. Žádost záměrně vyplnili způsobem, který vedl k jejímu odmítnutí. Obecné soudy se však skutečným úmyslem vůbec nezabývaly.

20. Nesprávné hodnocení důkazů podle stěžovatele vyústilo také v chybný závěr, že jeho děd pozbyl československé občanství podle § 5 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. Obecné soudy se dostatečně nevypořádaly ani s námitkami, že v době údajného vyplnění žádosti o říšské občanství jeho děd čelil nátlaku a jednal za zvláštních okolností. Již v říjnu 1940, kdy mělo dojít k podpisu *Fragebogen*, mu hrozila bezprostřední konfiskace celého majetku, manželka byla v šestém měsíci těhotenství a rodina čelila tlaku kvůli účasti na deklaracích české šlechty, kterou v roce 1939 podepsal i sám dr. Josef Colloredo-Mansfeld. Závěr soudů, že v této otázce nebyl aktivní, je v extrémním rozporu se zjištěnými skutečnostmi. Hrozba, které byla rodina v podmínkách nacistické okupace v roce 1940 vystavena, zdaleka přesahovala jen majetkové represe. Jednání nacistů vůči dědovi stěžovatele dokonce naplňovalo dobové znaky perzekuce. Soudy nezohlednily ani další zvláštní okolnosti, zejména snahu zachovat pracovní místa pro české zaměstnance a nevypořádaly se ani s případem jeho bratra Jeronýma Colloredo-Mansfelda, kterému byl po válce vrácen Zbiroh. Přestože se jeho žádost o říšské občanství dochovala, soudy uznaly, že jednal pod nacistickým nátlakem. Ten však dopadal na celou rodinu stejně. Obecné soudy se naopak bez dalšího opřely o nález sp. zn. III. ÚS 107/04, vydaný v době, kdy Ústavní soud neměl k dispozici řadu důkazů. Pokud jde o obsah žádosti o přezkum konfiskace z roku 1942, stěžovatel poukazuje, že v kontextu situace, v níž se jeho rodina po zabavení veškerého majetku ocitla, byla snaha zabránit nacistické represí pochopitelná.

21. Zásadní pochybení stěžovatel spatřuje v tom, že obecné soudy nepřihlédly k osvědčením o národní a státní spolehlivosti. Nesouhlasí s tím, že měla být potvrzena ministerstvem vnitra. Zákon č. 128/1946 Sb. takovou povinnost nestanoví. Požadavek na schválení vyplývá pouze z § 1 odst. 4 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb., který se však vztahuje na osoby, jež za války skutečně nabyly německé občanství. Děd stěžovatele byl posouzen podle § 5 téhož dekretu, určeného pro méně závažné případy neúspěšných žadatelů o německé občanství, který však podmínku schválení osvědčení neobsahuje. Soudy navíc nevzaly v potaz ani další důkazy předložené stěžovatelem a bez bližšího vysvětlení je označily za nerelevantní.

III. B. Neplatnost nacistické konfiskace a uplatnění nároku na restituci podle zákona č. 128/1946 Sb.

22. Stěžovatel nesouhlasí dále s tím, jak obecné soudy posoudily první otázku vytyčenou ve zrušujícím nálezu, tedy zda konfiskace pozemků jeho děda Gestapem byla neplatná podle dekretu č. 5/1945 Sb. Podle něj krajský soud v bodech 59 až 61 napadeného rozsudku chybně uzavřel, že konfiskace pozemků jeho děda Gestapem nebyla *ex lege* neplatná, a její neplatnost nesprávně spojil až s uplatněním restitučního nároku. Takový výklad by vedl k absurdní situaci, kdy by po uplynutí čtyř let od konce války byla stále vlastníkem neoprávněně konfiskovaného majetku Německá říše. Podle stěžovatele byla nacistická konfiskace majetku od počátku neplatná, byť nároku na vydání majetku musela oprávněná osoba využít ve tříleté lhůtě, jinak by tento nárok (nikoli však samotná neplatnost) byl promlčen podle § 8 zákona č. 128/1946 Sb.

23. Stěžovatel rovněž vytýká obecným soudům přepjatě formalistický přístup při řešení druhé otázky vymezené ve zrušujícím nálezu, a to zda jeho děd uplatnil nárok na vrácení majetku podle zákona č. 128/1946 Sb. Stěžovatel nezpochybnil, že děd takovou žádost nepodal, soudy se však nezajímaly o širší kontext věci. Jeho děd se v poválečném období bránil proti nepravomocně provedené konfiskaci a shromažďoval důkazy o své národní spolehlivosti. Dokud nebyl zrušen původní konfiskační výměr, nemělo podání žádosti smysl kvůli překážce litispendence. Po únoru 1948 nebylo reálné o podání žádosti uvažovat, přestože lhůta pro její podání běžela až do června 1949. Stěžovatel upozorňuje, že konkrétní podání žádosti není podmínkou pro úspěšnou restituci majetku podle § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb. Tuto speciální úpravu je nutné odlišit od zákona o půdě, podle něhož postupovaly soudy v řízeních uvedených v bodě 58 rozsudku krajského soudu. Podle stěžovatele pak nelze na základě pouhé skutečnosti, že jeho děd nepodal žádost podle zákona č. 128/1946 Sb. a nebyl postupem předvídaným tímto zákonem prohlášen za státně spolehlivou osobu, dovozovat jeho státní nespolehlivost, jak to učinil krajský soud. Žádný předpis takovouto presumpcí národní nespolehlivosti nestanoví.

III. C. Rozhodné období

24. Stěžovatel konečně brojí také proti závěru obecných soudů, podle něhož nebyla restituce možná ani proto, že majetek jeho děda přešel na stát před rozhodným obdobím vymezeným v zákoně o půdě, které je třeba zohlednit i při posuzování restitučních nároků podle zákona č. 243/1992 Sb. Obecné soudy podle stěžovatele nesprávně vyšly z toho, že tento majetek podléhal konfiskačním dekretům presidenta republiky a přešel tak na stát *ex lege* momentem jejich účinnosti. Podle stěžovatele však tyto konfiskační dekrety na majetek jeho děda nedopadaly a stát se zmocnil majetku až za doby nesvobody bez právního důvodu, a to konkrétně přídělovou listinou Národního pozemkového fondu v k. ú. Štěnkov ze dne 30. 12. 1948.

III. D. Další námitky

25. Stěžovatel trvá také na tom, že restituční nárok jeho děda plynul i z § 24 dekretu č. 5/1945 Sb., který ukládal vrátit majetek dělníkům, rolníkům, živnostníkům, drobným podnikatelům a osobám v podobném sociálním postavení, jež o něj přišly v důsledku národní, politické či rasové persekuce. Obecné soudy přezkoumatelným způsobem nevysvětlily, proč nebylo možné dr. Josefa Colloredo-Mansfelda považovat za příslušníka „sociálně slabší vrstvy“. Podle stěžovatele obecné soudy vyšly také z nesprávné právní analýzy dekretu č. 124/1945 Sb., o některých opatřeních ve věcech knihovních. Závěr, že výmazy poznámek zabavení u soukromých osob nemohly být na rozdíl od veřejných vlastníků zapsány „automaticky“, není správný.

IV.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

26. Ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je řádně zastoupen (§ 29 až § 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu). Vyčerpal též všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv (§ 75 odst. 1 téhož zákona). Ústavní stížnost je přípustná.

V.

Shrnutí řízení před Ústavním soudem

27. Ústavní soud si vyžádal spis vedený u okresního soudu a vyzval účastníky, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili (§ 42 odst. 3 zákona o Ústavním soudu).

28. Povodí Labe, státní podnik, se výslovně vzdal postavení vedlejšího účastníka. Obec Jeníkovice u Hradce Králové na výzvu nereagovala, ačkoli v ní byla poučena, že se tím konkludentně vzdá postavení vedlejší účastnice. Ústavní soud ji proto za vedlejší účastnici v nynějším řízení nepovažuje (§ 28 odst. 2 a § 63 zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 101 odst. 4 občanského soudního řádu). Ostatní účastníci a vedlejší účastníci se k věci vyjádřili.

29. **Okresní a krajský soud** jen odkázaly na odůvodnění napadených rozhodnutí.

30. **Nejvyšší soud** ve vyjádření setrval na závěru, že v projednávané věci nebyly naplněny předpoklady přípustnosti dovolání, neboť rozsudek krajského soudu nezávisel na řešení otázek uvedených v dovolání. Ke skutkovým námitkám uvedl, že může zasáhnout jen tehdy, pokud by mezi provedenými důkazy a skutkovými zjištěními existoval tzv. extrémní rozpor – ten však v posuzované věci neshledal. Závěr krajského soudu, že děd stěžovatele podal žádost o říšské občanství dobrovolně, zjevně ve snaze ochránit svůj majetek, považuje Nejvyšší soud za logický a přesvědčivý.

31. **První vedlejší účastník** (město Třebechovice pod Orebem) je přesvědčen, že obecné soudy věc rozhodly správně, a to v intencích nálezu sp. zn. II. ÚS 3285/19. Upozorňuje, že spor o lesní pozemky (o rozloze cca 50 ha) trvá již velmi dlouho a přetrvávající právní nejistota mu znemožňuje naplno vykonávat vlastnická práva. Věc je nezbytné posuzovat v dobovém kontextu – konfiskace majetku dr. Josefa Colloredo-Mansfelda tehdy nevzbuzovala pochybnosti. Poválečné období bylo chaotické, řada dokumentů se ztrácela, a proto je nezbytné věc hodnotit v širších souvislostech. Přestože je snaha stěžovatele

uchránit bývalý rodový majetek pochopitelná, nesmí vést k novým křivdám. Vedlejší účastník pozemky oprávněně považuje za svůj majetek a dlouhodobě na nich hospodáří. Soudy bývají vůči státu přísnější a snaží se věci vykládat ve prospěch restituentů, tento přístup však musí mít limity. Prolamování hranice před 25. únorem 1948 je z hlediska právní jistoty velmi nebezpečné. Ústavní soud to dosud připustil jen výjimečně, za přísně vymezených podmínek, které v dané věci nejsou splněny.

32. První vedlejší účastník se ztotožňuje se skutkovými i právními závěry obecných soudů. Bylo zřejmé, že majetek děda stěžovatele byl konfiskován před rozhodným obdobím, a to na základě některého z konfiskačních dekretů, které měly konstitutivní účinky. Potvrzuje to i skutečnost, že majetek dr. Josefa Colloredo-Mansfelda nebyl zahrnut do pozemkové reformy podle tzv. Ďurišových zákonů z roku 1947, jejichž cílem bylo přerozdělení dosud nezkonfiskovaného velkostatkářského majetku. Dr. Josef Colloredo-Mansfeld navíc nesplňoval podmínky pro vrácení majetku podle zákona č. 128/1946 Sb., neboť pozbyl československé občanství a nebyl považován za osobu státně spolehlivou. Z několika nepřímých důkazů bylo prokázáno, že se za války přihlásil k německé národnosti vyplněním *Fragebogen*, což ostatně sám potvrdil. V tehdejší právní a společenské kontextu to znamenalo, že byl považován za Němce, často i za kolaboranta a zrádce. Motivace pro toto jednání nebyla pro účely restitucí rozhodující, podstatný byl postoj k vládnoucí nacistické moci. Podle dobových názorů bylo na dr. Josefa Colloredo-Mansfelda po válce vskutku nahlíženo jako na Němce a kolaboranta. Stěžovatel stále do jisté míry zaměňuje restituci podle zákona o mimosoudních rehabilitacích (zámek Opočno) a restituci podle zákona o půdě (nynější věc). Nově také odkazuje na kauzu Jeronýma Colloredo-Mansfelda, jejíž okolnosti však nejsou vedlejšímu účastníkovi známy. Každý případ je nutné hodnotit individuálně, úspěch restituenta mohl souviset i s nečinností jiných subjektů.

33. **Druhý vedlejší účastník** (Státní pozemkový úřad) považuje za stěžejní vyhodnocení otázky státního občanství děda stěžovatele. Obecné soudy se podle něj podrobně zabývaly důvody pozbytí občanství a lze si jen těžko představit, že by se mohly v současnosti objevit nové důkazy zpochybňující závěr, že se děd stěžovatele přihlásil k německé národnosti. Stěžovatel se v podstatě snaží zpochybnit Benešovy dekrety. Vedlejší účastník upozorňuje na to, že po roce 1945 ministerstvo vnitra nevyhovělo žádosti děda stěžovatele o navrácení československého státního občanství z důvodu kolaborace. Běh času nemůže vést ke zlehčování rozhodnutí a právních aktů přijatých po válce, které se týkaly kolaborantů a jejich majetku. V dalších závěrech odkázal na napadená rozhodnutí, se kterými se ztotožnil a zopakoval názor, že prolomení hranice rozhodného období by mělo nepředstavitelné následky.

34. **Třetí vedlejší účastník** (Lesy České republiky, s. p.) ve svém vyjádření a jeho doplnění uvádí, že námitky stěžovatele, které primárně směřují proti skutkovým závěrům obecných soudů, se týkají otázek jednoduchého práva a nedosahují ústavněprávní úrovně. Připomíná, že Ústavní soud není další přezkumnou instancí, a proto mu nepřísluší přehodnocovat důkazy provedené v řízení před obecnými soudy. V posuzované věci soudy postupovaly v souladu s algoritmem stanoveným nálezem sp. zn. II. ÚS 3285/19 a na položené otázky poskytly řádné a srozumitelné odpovědi. Argumentace stěžovatele je účelová a zavádějící. Vedlejší účastník proto navrhuje, aby Ústavní soud odmítl ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou a zároveň stěžovateli uložil povinnost nahradit mu náklady řízení o ústavní stížnosti.

35. **Čtvrtý a pátý vedlejší účastník** (Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových a Ministerstvo zemědělství) pokládají napadená rozhodnutí za věcně správná a plně se ztotožňují s jejich závěry.

36. Stěžovatel v **replíce** poukazuje na skutečnost, že jeho děd se bezprostředně po skončení války ujal se souhlasem místních národních výborů správy svého opočenského majetku (až do své internace v Hagiboru koncem září 1945, která souvisela s obsazením ministerstva vnitra komunistou Václavem Noskem). Z toho dovozuje, že veřejná poválečná správa ho považovala za vlastníka tohoto majetku, bez ohledu na tehdejší knihovní zápis vlastnictví ve prospěch Německé říše. V dobovém nazírání tedy byla konfiskace majetku Gestapem neplatná a děd měl nárok na navrácení svého majetku. Stěžovatel dále opakuje, že nebylo prokázáno, že by jeho děd usiloval o udělení říšského občanství. I kdyby skutečně o občanství požádal, jednal pod nátlakem a za zvláštních okolností, které v řízení popsal a prokázal. Proto nemohlo jít o důvod pro prohlášení jeho osoby za státně nespolehlivou.

37. V **doplnění vyjádření** stěžovatel nejprve upozorňuje na rozsudek ESLP ze dne 11. 9. 2025 *Suverénní řád Maltézských rytířů – České velkopřevorství proti České republice* (č. 15440/22), v němž bylo shledáno porušení spravedlivého procesu, neboť Ústavní soud v usnesení ze dne 16. 11. 2021 sp. zn. IV. ÚS 2662/21 nerespektoval předchozí judikaturu a nepřezkoumal, zda konfiskace údajně založená na prezidentských dekretech byla účinná. Podle stěžovatele také v posuzované věci existovaly pochyby o legitimitě postupu státních orgánů, neboť původní konfiskační výměr Zemského národního výboru byl následně zrušen a pozemky tak byly fakticky převzaty až po 25. 2. 1948, tedy v rozhodném období. Současně stěžovatel poukázal také na závěry uvedené v nálezu ze dne 19. 9. 2024 sp. zn. I. ÚS 854/23, *restituce rodu Walderode*, v němž Ústavní soud odmítl absolutizaci zjištění o vyplnění *Fragebogen*. Podle stěžovatele jsou okolnosti nyní posuzované věci z hlediska prokázání pročeských postojů jeho předka výrazně příznivější, než tomu bylo v právě citované kauze.

38. Ústavní soud zaslal všechna vyjádření stěžovateli, účastníkům řízení a vedlejším účastníkům na vědomí. Žádné další reakce již neobdržel.

39. Ústavní soud dospěl k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od jednání nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

VI.

Posouzení ústavní stížnosti

40. Posuzovaná věc má složitý skutkový i právní charakter. Při posuzování událostí, které se odehrály před více než osmi desetiletími, tedy v době druhé světové války a bezprostředně po ní, je nezbytné postupovat se zvýšenou mírou zdrženlivosti a obezřetnosti. Časový odstup, neúplnost či fragmentárnost dochovaných pramenů a obtížná rekonstrukce skutkových okolností limitují možnosti dnešního rozhodování orgánů veřejné moci. Soudní rozhodování proto musí být vedeno s vědomím těchto limitů (srov. nálezy ze dne 29. 6. 2005 sp. zn. I. ÚS 98/04, *restituční nároky rodu Salmů*, část IV/b). Při hodnocení těchto okolností musí demokratický právní stát postupovat tak, aby sám nevytvářel nové křivdy, ale naopak aby obecné soudy restituční předpisy vykládaly ve vztahu k oprávněným osobám co nejstřícněji, v souladu s jejich účelem (viz např. nálezy ze dne 29. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 74/94, a ze dne 29. 5. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 10/13, bod 94).

41. Ústavní soud v této věci rozhoduje již podruhé, a to v návaznosti na svůj předchozí nálezy ze dne 9. 3. 2021 sp. zn. II. ÚS 3285/19, v němž vymezil okruh dílčích otázek skutkové i právní povahy, jimiž se měly obecné soudy při posouzení vzniku restitučního nároku

zabývat (bod 11). Ústavní soud v nálezu II. ÚS 3285/19 přezkoumával rozhodnutí obecných soudů, které restituční nárok stěžovatele zamítly převážně na základě formálních úvah, zejména ve vztahu k aplikaci rozhodného období (viz bod 10). V nynější fázi řízení Ústavní soud rozhoduje v návaznosti na rozhodnutí obecných soudů, které měly za úkol vypořádat se s otázkami vymezenými v předchozím nálezu. Na tento procesní vývoj proto Ústavní soud navazuje tím, že kritéria dříve formulovaná dále rozvíjí a konkretizuje, a to se zřetelem ke specifikům restitučního nároku podle § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb.

42. Ústavní soud nejprve vymezuje obecný právní rámec restitučního nároku stěžovatele, včetně relevantní poválečné právní úpravy, z níž se odvíjí hmotněprávní předpoklady podle právní úpravy současné (část **VI. A.**). Následně se zabývá účelem rozhodné restituční úpravy a z něj vyvozuje podmínky nezbytné pro přiznání restitučního nároku (část **VI. B.**). Konečně posuzuje, zda při hodnocení otázky státní spolehlivosti stěžovatelova děda nedošlo k extrémnímu rozporu mezi skutkovými závěry obecných soudů a provedenými důkazy (část **VI. C.**).

VI. A. Obecná východiska

43. Restituční zákonodárství po roce 1989 tvoří soubor právních předpisů, které upravují restituční nároky rozdílně, a to jak z hlediska okruhu oprávněných osob, tak z hlediska dalších podmínek jejich vzniku a uplatnění. Restituční nároky proto nelze mechanicky ztotožňovat a závěry judikatury vztahující se k restitucím podle jednoho zákona nelze bez dalšího přenášet na nároky uplatňované podle jiného restitučního předpisu.

44. Nejprve je proto nezbytné přesně vymezit právní rámec této restituční kauzy. Krajský soud posuzuje restituční nárok značně neurčitě, neboť jej současně hodnotí jak podle zákona o půdě, tak podle zákona č. 243/1992 Sb. Přestože jde o vzájemně provázané předpisy (§ 12 zákona č. 243/1992 Sb.), není možné restituční nároky podle těchto předpisů směšovat ani je poměřovat stejnými právními kritérii. Zákon č. 243/1992 Sb. byl přijat jako zvláštní právní úprava (*lex specialis*) na základě zmocnění obsaženého v § 7 odst. 2 zákona o půdě a zakládá specifické restituční nároky. Tuto skutečnost krajský soud náležitě nezohlednil.

45. Restituční nárok stěžovatele v posuzované věci vychází z § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb., který byl do zákona vložen novelou č. 212/2000 Sb. s účinností od 21. 7. 2000. Specificky podle tohoto ustanovení posuzoval věc i pozemkový úřad (č. l. 571 soudního spisu). Ke dni podání žádosti o navrácení majetku dne 23. 10. 2000 již nebylo možné uplatnit žádný jiný restituční nárok, neboť lhůty k uplatnění nároku podle § 2 odst. 1 zákona č. 243/1992 Sb., jakož i podle zákona o půdě, marně uplynuly (viz § 13 zákona o půdě a § 11a zákona č. 243/1992 Sb.).

46. Podle § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb. je oprávněnou osobou:

„státní občan České republiky, který pozbyl majetek v rozsahu určeném zvláštním předpisem [pozn. § 1 odst. 1 písm. a), b) a c) zákona o půdě] v období od 29. září 1938 do 8. května 1945 a vznikly mu majetkové nároky podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, nebo podle zákona č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a jiných zásahů do majetku vzházejících, avšak tento majetek nebyl oprávněné osobě vrácen, ani nebyla podle těchto předpisů odškodněna, ač podle nich odškodněna měla být, ani nebyla odškodněna podle

mezinárodních smluv uzavřených mezi Československou republikou a jinými státy po druhé světové válce.“

(a) Poválečná právní úprava

47. Posouzení restitučního nároku stěžovatele nutně vychází z poválečné právní úpravy majetkových poměrů, neboť právě z ní se odvíjí hmotněprávní předpoklady, na něž zákon č. 243/1992 Sb. odkazuje. Z tohoto důvodu je nezbytné nejprve objasnit tehdejší právní konstrukci i její dobový výklad, neboť poválečné právní poměry a právní akty z doby bezprostředně po skončení druhé světové války je třeba posuzovat v dobovém společenském a normativním kontextu. Současně je však třeba zdůraznit, že tato východiska nelze mechanicky ztotožňovat s vlastním posouzením restitučního nároku podle zákona č. 243/1992 Sb., který sleduje odlišný účel.

48. Dr. Josef Colloredo-Mansfeld utrpěl během nacistické okupace majetkovou krivdu. V roce 1942 byl označen za nepřítele režimu a jeho majetek byl konfiskován ve prospěch Německé říše, která byla následně zapsána jako vlastník do pozemkových knih (bod 4). Po skončení války prohlásil dekret č. 5/1945 Sb. v § 1 odst. 1 jakékoli majetkové převody a jakákoli majetkoprávní jednání, at' se týkají majetku movitého či nemovitého, veřejného či soukromého, za neplatná, pokud byla uzavřena po 29. 9. 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce. Způsob uplatnění nároků plynoucích z tohoto ustanovení byl upraven zákonem č. 128/1946 Sb. Podle jeho § 2 vycházely stejné nároky také z majetkových přechodů provedených neplatným právním předpisem, jakož i úředními výroky na jejich základě přijatými. V seznamu neplatných předpisů, které vyhlášovalo ministerstvo spravedlnosti, bylo uvedeno i nařízení říšského protektora o propadnutí jmění v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 4. 10. 1939 (Ř. z. I, s. 1998, Věst. ř. prot., s. 181, změněné nařízením ze dne 24. října 1942, Ř. z. I, s. 621, Věst. ř. prot. s. 296), na jehož základě bylo dne 16. 12. 1942 vydáno nařízení gestapa ke konfiskaci majetku děda stěžovatele (viz část I. bod 21 vyhlášky ministra spravedlnosti č. 19/1947 Ú. l., kterou se uveřejňuje seznam některých neplatných právních předpisů, jež provedly anebo umožnily zásahy do majetku Československé republiky a osob vydaných národní, rasové nebo politické persekuci). Jelikož byl úřední výrok v posuzované věci vydán na základě neplatného právního předpisu, nebylo třeba žádat o zrušení tohoto výroku (srov. podrobně body 45 až 47, 55 a 56 rozsudku krajského soudu).

49. Stěžovatel v ústavní stížnosti nesouhlasí se závěrem krajského soudu, podle kterého konfiskace majetku jeho děda nacisty nebyla *ex lege* neplatná. Pojetí neplatnosti určoval další postup jak při navrácení majetku, tak při jeho konfiskaci československým státem. Závěr krajského soudu odpovídá tehdejšímu názoru odborné veřejnosti, která neplatnost majetkových převodů (přechodů) z doby okupace veskrze chápala jako „naříkatelnost“; neplatné právní jednání se neodklidilo automaticky (srov. Knapp, V. – Berman, T. *Vrácení majetku pozbytého za okupace (Restituční zákon): (Výklad zákona č. 128/1946 Sb. o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nadvlády a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vcházejících, tzv. zákona restitučního)*. Praha: V. Linhart, 1946, s. 32–36).

50. Tento výklad potvrdil také nejvyšší správní soud v nálezu ze dne 9. 4. 1947, č. 428/45-3 (Boh. A 1592), v němž „*neshledal, že by v cit. § 1 odst. 1 dekretu č. 5/1945 byly převody a jednání tam uvedené prohlášeny ex lege za bezpodmínečně neplatné*“. Jelikož způsob uplatnění nároku plynoucího z tohoto ustanovení měl být dále upraven zvláštním předpisem, „*bylo tím dáno jasně najevo, že neplatnost nenastává již ex lege, že tedy žádný úřad ani soud nemůže z moci úřední prohlásiti převody, resp. jednání tam uvedená za neplatné, nýbrž že je k tomu zapotřebí, aby postižený svůj*

nárok z tohoto ustanovené plynoucí uplatnil určitým způsobem, jenž teprve měl být upraven, a že tedy je zjevná ponechání postiženému na vůli, zda chce tento nárok uplatnit nebo neuplatnit a tedy po případě se spokojit s tím, aby tento převod, resp. toto jednání bylo ponecháno v platnosti. V podstatě nejde tu tedy o bezpodmínečnou neplatnost těchto převodů a jednání, nýbrž o pouhou jejich naříkatelnost [...]“. Podle stěžovatele bylo dotčené jednání od počátku neplatné a bylo třeba se jen dovolat nároku na vydání majetku. Nejvyšší správní soud však v citovaném nálezu upozornil, že takové absolutní pojetí neplatnosti by v širších souvislostech vedlo k absurdním důsledkům. Správní orgány by musely z úřední povinnosti zkoumat platnost všech majetkových převodů. Oprávněný by si mohl v cestě prejudiciálního řešení osvobodit majetek z konfiskace podle dekretu č. 12/1945 Sb. (k pojetí konfiskace viz níže), pokud by však v restitučním řízení neuplatnil nárok na vrácení majetku, zůstal by i nadále v (knihovním) vlastnictví osoby německé, což by odporovalo smyslu tehdejší právní úpravy.

51. Neplatnosti majetkového převodu (přechodu) spolu s nárokem na navrácení majetku se tak soukromé osoby mohly dovolat výhradně postupem podle tehdejších restitučních předpisů. Šlo o zvláštní mechanismus, jehož cílem bylo vypořádat se s osobami, které v době zvýšeného ohrožení státu zradily a kolaborovaly s Němci. Majetek se navracel teprve po přezkoumání státní spolehlivosti žadatele v řízení před okresním soudem; v pochybnostech měl o státní spolehlivosti rozhodnout příslušný okresní národní výbor. Pokud podmínky státní spolehlivosti splněny nebyly, připadl nárok státu jako majetek zkonfiskovaný podle dekretu č. 108/1945 Sb. (§ 4 zákona č. 128/1946 Sb.). Restituční nárok bylo třeba uplatnit ve tříleté promlčecí lhůtě, která počala běžet dnem 17. 6. 1946 (§ 8 a § 10 zákona č. 128/1946 Sb.). Mezi účastníky řízení bylo nesporné, že děd stěžovatele takovou žádost ve stanovené lhůtě nepodal a jeho státní spolehlivost nebyla postupem předvídaným tímto zákonem posouzena. Stěžovatel současně netvrdil ani neprokázal, že by se jeho děd pokusil domoci navrácení majetku jinými způsoby, na něž odkazuje v ústavní stížnosti (např. podle § 24 dekretu č. 5/1945 Sb. či dekretu č. 124/1945 Sb.). Vlastnické právo děda stěžovatele proto nemohlo být v poválečném období obnoveno (srov. k tomu v obecné rovině např. usnesení ze dne 30. 11. 1999 sp. zn. II. ÚS 223/96).

52. Stejný výklad poválečných předpisů zaujal Ústavní soud i v dalších kauzách týkajících se různých pozemků po dr. Josefu Colloredo-Mansfeldovi, na něž byl uplatněn restituční nárok podle zákona o půdě. Z hlediska tohoto zákona bylo rozhodné, že v době převzetí majetku státem nebyl dr. Josef Colloredo-Mansfeld jeho knihovním vlastníkem, nýbrž měl pouze restituční nárok podle zákona č. 128/1946 Sb., který nebyl ve stanovené lhůtě uplatněn. Ústavní soud konstatoval, že tato skutečnost sama o sobě nezakládá nárok na restituci podle zákona o půdě; současně však zdůraznil, že věc posuzoval výlučně podle tohoto zákona, nikoli podle zákona č. 243/1992 Sb. (srov. usnesení ze dne 29. 9. 1999 sp. zn. II. ÚS 18/97, ze dne 30. 9. 1999 sp. zn. IV. ÚS 178/99, či ze dne 14. 1. 2000 sp. zn. I. ÚS 180/99).

53. S posouzením, zda děd stěžovatele splňoval podmínky pro obnovení vlastnictví podle poválečných restitučních předpisů, souvisela i otázka, zda vlastnické právo ke sporným pozemkům nepřešlo na stát na základě některého z konfiskačních dekretů. V takovém případě by stát nabytí vlastnictví ex lege již dnem nabytí účinnosti těchto dekretů bez ohledu na zápis do pozemkových knih [nález nejvyššího správního soudu ze dne 31. 12. 1946 č. 337/45-46 (Boh. A 1512); či nález ze dne 3. 4. 2024 sp. zn. Pl. ÚS 10/24, *Zpochybnění poválečné konfiskace majetku rodu z Lichtenštejnů*, body 33 až 37]. Ačkoliv obecné soudy dovozovaly konfiskaci podle dekretu č. 108/1945 Sb., vzhledem k povaze dotčeného majetku (lesní a zemědělské pozemky) přicházela primárně v úvahu aplikace dekretu č. 12/1945 Sb. První z uvedených dekretů měl jen subsidiární povahu (viz jeho § 17).

54. Dekret č. 12/1945 Sb., na rozdíl od § 2 odst. 3 dekretu č. 108/1945 Sb., neobsahoval vyluku z konfiskace u majetku, který pod tlakem okupace nebo v důsledku národní, rasové nebo politické persekuce pozbyly osoby státně spolehlivé. Dobová literatura proto řešila, zda mají správní orgány při posouzení konfiskace vycházet pouze z knihovního zápisu vlastníka, nebo zda mají zohlednit i skutečnost, že zapsaný vlastník nabytí majetek neplatným právním jednáním podle dekretu č. 5/1945 Sb. (srov. Knapp, V. – Berman, T., cit. dílo, s. 128-131). Tehdejší nejvyšší správní soud postavil na jisto, že pro účely konfiskace podle dekretu č. 12/1945 Sb. byl rozhodující knihovní stav ke dni účinnosti dekretů. Výrazem vlastnictví v § 1 odst. 1 tohoto dekretu bylo nutno rozumět vlastnictví, jak bylo upraveno v obecném zákoníku občanském. Případnou neplatnost nebylo možné z úřední povinnosti zkoumat, protože se jí bylo možné dovolat pouze postupem podle restitučních předpisů [viz výše citovaný nálezh Boh. A 1592; na tento nálezh navázal nejvyšší správní soud např. v nálehu ze dne 2. 5. 1947 č. j. 277/46-6, Boh. A 1615].

55. Z obsahu spisu vyplývá, že také v nynější věci správní orgány považovaly posuzovaný majetek za zkonfiskovaný podle dekretu č. 12/1945 Sb. (viz bod 5 shora). V průběhu konfiskačního řízení došlo v souladu s dobovou judikaturou pouze ke korekci právního důvodu konfiskace, respektive jinému vymezení osoby, vůči níž měla být konfiskace uplatněna. Ministerstvo zemědělství ve výměru ze dne 16. 12. 1948 zdůraznilo, že knihovním vlastníkem majetku byla Německá říše, vůči níž se uplatnila konfiskace podle dekretu č. 12/1945 Sb. Z tohoto důvodu současně zrušilo výměr Zemského národního výboru ze dne 5. 12. 1945, který nesprávně vycházel z posuzování státní spolehlivosti děda stěžovatele jako původního vlastníka. Zrušení uvedeného výměru však neznamenovalo zrušení konfiskace jako takové, nýbrž pouze odstranění nesprávného vymezení osoby, vůči níž byla konfiskace původně směřována. Ve sdělení Národnímu pozemkovému fondu ze dne 23. 10. 1948 (č. l. 1210 soudního spisu) ministerstvo uvedlo, že stav konfiskovaného majetku se nemění, neboť byl podle dekretu č. 12/1945 konfiskován *ex lege* (č. l. 1210 soudního spisu). Tomu odpovídá rovněž zápis v knihovní vložce č. 1031 (č. l. 552 soudního spisu), v níž je zaznamenána informace o tom, že pozemky byly konfiskovány podle dekretu č. 12/1945 Sb.

56. Za tohoto skutkového a právního stavu proto nemůže obstát konstrukce stěžovatele, podle níž majetek přešel na stát až v rozhodném období a bez právního důvodu. Pokud jde o samotný odkaz stěžovatele na nedávný rozsudek Evropského soudu pro lidská práva, ten se týká specifické otázky tzv. „účinnosti“ konfiskace při souběhu restituční vyluky a restitučního titulu podle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, a pro posouzení nynější věci nemá význam.

57. Stěžejní pro další úvahy Ústavního soudu rozvedené níže je však zjištění, že konfiskace podle dekretu č. 12/1945 Sb. vycházela pouze ze zápisu vlastnického práva v pozemkových knihách a mohla tedy nastat i v situaci, kdy knihovní vlastník nabytí majetek na základě neplatného převodu z doby nacistické okupace a původnímu vlastníku vznikl nárok na jeho vrácení. Původní vlastník se v takovém případě mohl domáhat konfiskovaného majetku v restitučním řízení vůči Národnímu pozemkovému fondu jako správci konfiskovaného majetku (§ 6 dekretu č. 12/1945 Sb.).

VI. B. Účel a podmínky restitučního nároku podle § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb.

(a) Účel právní úpravy

58. Restituční nároky upravené v § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb. mají specifickou povahu, která je odlišuje od ostatních restitučních nároků a musí být proto zohledněna při jejich posuzování. Podle tohoto ustanovení mají nárok na restituci osoby, jimž byl majetek odňat nikoli až v rozhodném období po únoru 1948, ale již *v době tzv. druhé republiky či nacistické okupace*. Tyto osoby nebyly odškodněny, přestože podle poválečných restitučních předpisů měly nárok na vrácení majetku nebo poskytnutí náhrady [srov. k tomu zejm. odůvodnění vládního návrhu zákona podané tehdejšími místopředsedou vlády Pavlem Rychetským, dostupné zde: [PČR, PS 1998-2002, 22. schůze, část 339 \(3. 3. 2000\)](#)].

59. Podstata tohoto restitučního nároku souvisí s mimořádnými okolnostmi poválečného období a reálně omezenými možnostmi jednotlivců domáhat se svých práv bezprostředně po skončení války. Ani období let 1945 až 1948, které předcházelo nástupu totalitní moci, nelze vnímat jako období právní či společenské stability (srov. stanovisko pléna ze dne 1. 11. 2005 sp. zn. Pl.ÚS-st. 21/05). Naopak šlo o dobu rozsáhlých a často překotných snah o rekonstrukci státních poměrů a narovnání právního i hospodářského řádu hluboce zasaženého válkou, doprovázených nedůsledností a chaotičností při adaptaci právního řádu nastalým změnám (o politické atmosféře, záměrech a vlivu komunistů ve vztazích k národním výborům srov. Kuklík, J. *Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010, s. 136-141; o postojích ke šlechtickým rodům viz tamtéž s. 149). V důsledku nejednotného postupu státních orgánů, náročnosti restitučního procesu a krátkosti poválečného období se nepodařilo všechny válečné majetkové křivdy zhojit. K tomu přistupuje skutečnost, že značná část oprávněných osob válečné události nepřežila a bezprostředně po válce často ani neexistovala osoba, která by mohla restituční nároky v krátké lhůtě uplatnit (viz např. nález ze dne 16. 3. 2004 sp. zn. I. ÚS 254/2000).

60. Do tohoto procesu obnovy majetkových práv pak zásadním způsobem zasáhl únor 1948 a nástup totalitní moci, vyznačující se cílenou likvidací tzv. třídního nepřítele. V tomto období docházelo k notoricky známému „třídnímu“ přístupu státních orgánů při posuzování restitučních nároků podle zákona č. 128/1946 Sb. Ten byl ostatně i v tomto duchu změněn a doplněn zákonem č. 79/1948 Sb. Tímto zákonem byly podstatně modifikovány nároky žadatelů o restituci – pokud byl v době do rozhodnutí o jejich restitučním nároku pozemek přidělen třetí osobě a v její prospěch zapsáno vlastnické právo, nebyla restituce dost dobře možná a původní vlastník měl nárok jen na náhradu (srov. § 6 odst. 3 zákona č. 128/1946 Sb. a čl. III zákona č. 79/1948 Sb.).

61. Na tyto dobové souvislosti, stejně jako na nesourodost restituční úpravy přijaté po roce 1989, která původně nezohledňovala zmařené poválečné restituce, výslovně poukazuje důvodová zpráva k zákonu č. 116/1994 Sb. Tímto zákonem byl odpovídající restituční nárok nejprve zaveden v oblasti mimosoudních rehabilitací (srov. § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb.), jeho uplatnění však podléhá dalším, specifickým podmínkám podle tohoto zákona.

62. Smyslem § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb. je tak odčinit újmu osobám, jimž objektivně svědčilo právo na restituci, avšak které se jej v důsledku historických okolností nemohly účinně domoci. Při posuzování tohoto restitučního nároku nelze postupovat přepjatě formalisticky. Naopak je nutné uplatnit citlivý přístup zohledňující historické souvislosti a konkrétní skutkové okolnosti, aby nedošlo k popření samotného účelu restituční úpravy.

63. Krajský soud při posouzení restitučního nároku stěžovatele nezohlednil specifický účel § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb. a vycházel z hledisek rozhodných pro posuzování nároků podle zákona o půdě. Zkoumal, zda k přechodu majetku na stát došlo v tzv. rozhodném období (v době od 25. února 1948 do 1. ledna 1990) a zda právní předchůdce stěžovatele podal žádost o navrácení majetku podle zákona č. 128/1946 Sb. Tato kritéria však nelze na restituční nároky podle § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb. mechanicky přenášet, neboť by to vedlo k popření smyslu této zvláštní právní úpravy.

(b) Podmínka tzv. rozhodného období

64. Restituční zákonodárství po roce 1989 reaguje primárně na zmírnění následků některých majetkových křivd vzniklých v tzv. rozhodném období od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990, které zákon č. 480/1991 Sb. vymezil jako dobu nesvobody. Zákon č. 243/1992 Sb. je dílčí výjimkou, neboť byl přijat za účelem řešení specifické skupiny majetkových křivd nastalých před tímto datem (stanovisko pléna ze dne 1. 11. 2005 sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05, část III: „*skutečnosti nastalé před tímto datem [tj. před 25. 2. 1948] a jejich právní následky, pokud nebyly dotčeny v rámci aplikace právní úpravy zvláštního zákona č. 243/1992 Sb. v taxativně stanovených případech, jsou dokonаныmi skutečnostmi*“).

65. Podstatou § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb. tak není revize majetkových zásahů z období nacistické okupace, nýbrž náprava následné křivdy spočívající ve zmaření poválečných restitučních nároků. Tato křivda se plně rozvinula až v rozhodném období. V tomto smyslu se tedy ani zákon č. 243/1992 Sb. nevymyká časovému vymezení restitučních nároků.

66. Krajský soud vyšel z doslovného znění § 4 odst. 1 zákona o půdě a za rozhodující považoval, zda majetek v rozhodném období *přešel na stát*. Takovýto výklad potírá jakýkoli rozumný smysl vykládané právní úpravy. Smyslem § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb. není hodnotit, kdy a na základě jakého aktu majetek formálně přešel na stát, nýbrž posoudit, zda oprávněné osobě svědčil restituční nárok, který se po nástupu totalitního režimu stal fakticky nevynutitelným. Konfiskace v posuzované věci byla realizována podle dekretu č. 12/1945 Sb. a opírala se výlučně o knihovní stav, aniž by reflektovala otázku případného restitučního nároku podle zákona č. 128/1946 Sb.; právě knihovní stav byl totiž podle dobové judikatury pro konfiskaci rozhodující (viz bod 54). Přiznat konfiskacím rozhodující význam by znamenalo podříditi výklad § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb. ryze formální skutečnosti a zcela pominout jeho účel, jímž je náprava zmařených restitucí.

67. Tím ovšem není popřeno, že skutkové a právní závěry učiněné v konfiskačních řízeních mohou mít v jednotlivých případech relevanci, zejména pokud se v rámci těchto řízení státní orgány zabývaly osobou původního vlastníka a jeho postavením (např. při posuzování výjimek z konfiskace podle § 2 odst. 3 dekretu č. 108/1945 Sb.). V takové situaci se konfiskace obsahově dotýká hmotněprávních předpokladů restitučního nároku a je rubem takového posouzení, jak ostatně uvedl Ústavní soud v nálezu II. ÚS 3285/19.

68. Je třeba podotknout, že závěry obsažené v nálezu III. ÚS 107/04, na které krajský soud obsáhle odkazuje v souvislosti s otázkou přechodu majetku na stát, se týkají jiného restitučního nároku a odlišného soudního řízení založeném na rozdílných důkazech. Úvahy nálezu III. ÚS 107/04 proto je nelze bez dalšího přenášet na posuzovaný případ.

(c) Nepodání žádosti podle zákona č. 128/1946 Sb.

69. Podání žádosti podle zákona č. 128/1946 Sb. představovalo jediný způsob, jímž se oprávněná osoba mohla domáhat neplatnosti majetkového převodu (přechodu) z doby okupace a obnovy svého vlastnického práva (viz bod 51). Zásadní je skutečnost, že zákonná lhůta pro podání žádosti běžela až do června 1949, tedy více než rok po nástupu totality. Nelze oprávněným osobám klást k tíži, že žádost nepodaly v krátkém období před nástupem totality, kdy lhůta k podání stále běžela a právní prostředí bylo značně nejisté. Stejně tak je nelze penalizovat za to, že žádost nepodaly ani později, protože její podání ztratilo reálný význam (srov. nálezy ze dne 9. 12. 1998 sp. zn. II. ÚS 3/98 či ze dne 2. 2. 1999 sp. zn. II. ÚS 66/98). Výklad krajského soudu je v přímém rozporu s účelem zákona č. 243/1992 Sb. (viz body 59 násl. rozsudku krajského soudu).

70. V konkrétním případě navíc stát dědovi stěžovatele fakticky zabránil žádost podat. V situaci, kdy ho nepravomocný konfiskační výměr označil za osobu německé národnosti, by podání žádosti představovalo zcela formální krok. Děd stěžovatele se proti tomuto výměru bránil až do nástupu totality odvoláními k ministerstvu zemědělství i podáním stížnosti k Nejvyššímu správnímu soudu.

71. Z hlediska § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb. je proto podstatné naplnění hmotněprávních předpokladů pro vznik nároku podle poválečných restitučních předpisů nikoli splnění procesního postupu. Nelze proto z pouhého nepodání žádosti ani vyvozovat domněnky státní nespolehlivosti děda stěžovatele, jako to učinil krajský soud v bodě 113 napadeného rozsudku.

(d) Neplatnost, státní nespolehlivost a občanství

72. Přestože krajský soud v napadeném rozsudku poukazoval na nesplnění formálních předpokladů uplatněného nároku, obecné soudy se současně zabývaly i jeho věcnou stránkou a hodnotily, zda byly naplněny hmotněprávní podmínky vzniku restitučního nároku podle § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb. V této souvislosti se zabývaly tím, zda děd stěžovatele jako oprávněná osoba splňoval podmínku státního občanství České republiky a vznikl mu nárok podle § 4 odst. 1 zákona č. 128/1946 Sb. Podle tohoto ustanovení nárok příslušel tomu, kdo *neplatným převodem pozbyl věci (práva) nebo kdo jiným neplatným majetkově-právním jednáním byl poškozen [...]. Byla-li by však oprávněna osoba státně nespolehlivá, přísluší nárok státu jako majetek konfiskovaný podle dekretu presidenta republiky ze dne 25. října 1945, č. 108 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.*

73. Navrácení neplatně zkonfiskovaného majetku děda stěžovatele tak bylo podmíněno posouzením jeho státní spolehlivosti.

74. Zákon č. 128/1946 Sb. vymezoval státně nespolehlivé osoby v § 5 odst. 1 následovně:

„1. Německá říše, Království maďarské, osoby veřejného práva podle německého nebo maďarského práva, německá strana nacistická, fašistické strany maďarské a jiné útvary, organizace, podniky, zařízení, osobní sdružení, fondy a účelová jmění těchto režimů nebo s nimi souvisecí, jakož i jiné německé nebo maďarské osoby právnické;

2. osoby fyzické národnosti německé nebo maďarské, s výjimkou osob, které prokáží, že zůstaly věrné Československé republice, nikdy se neprovínily proti národům českému a slovenskému a buď se činně zúčastnily boje za její osvobození nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem;

3. osoby fyzické, které vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky, které k takové činnosti podněcovaly nebo jiné osoby svěsti hleděly, záměrně podporovaly jakýmkoli způsobem německé nebo maďarské okupanty, nebo které v době zvýšeného obroženi republiky (§ 18 dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech) nadřezovaly germanisaci nebo maďarisaci na území Československé republiky nebo se chovaly nepřátelsky k Československé republice nebo k českému nebo slovenskému národu, jakož i osoby, které strpěly takovou činnost u osob spravujících jejich majetek nebo podnik.“

75. K podmínkám u kategorie osob německé nebo maďarské národnosti pod bodem 2. nutno doplnit, že dobový komentář při výkladu pojmu „trpění pod nacistickým nebo fašistickým terorem“ vycházel z definice pojmu „perzekuce“ obsažené ve směrnici Ministerstva průmyslu ze dne 19. března 1946 č. j. II/1-76733/1946, kterým je míněno „pronásledování, kterým trpěly po 29. září 1938 osoby, kterékoliv národnosti nebo státní příslušnosti pro svou národnost, politické přesvědčení nebo rasu, musela směřovati k tomu, aby přinesla újmy na zdraví, svobodě, majetku, cti, občanské rovnoprávnosti a pod. a měla za následek alespoň pozbytí majetku. Není však třeba, aby určitá osoba tuto újmu přímo trpěla, nýbrž postačí, když jí byla obrožena, ale vyhnula se nebezpečí a faktické újmě na zdraví, svobodě atd. zůstala uchráněna takže jí postihla v důsledku perzekuce pouze ztráta majetku [...]“ (srov. Knapp, V. – Berman, T., cit. dílo, s. 117-118). Z definice obsažené v této směrnici vyšel také Ústavní soud v nález ze dne 24. 2. 2009 sp. zn. I. ÚS 617/08, bod 34. Perzekuci tak nelze zužovat výlučně jen na případy, v nichž bezprostředně hrozila fyzická likvidace,

76. Jde-li o posouzení podmínky státního občanství, obecné soudy vyšly z toho, že děd stěžovatele československé státní občanství pozbyl podle § 5 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb., a proto nemohl být oprávněnou osobou ve smyslu zákona č. 243/1992 Sb. (viz bod 118 rozsudku krajského soudu). Tato otázka byla úzce provázána s hodnocením skutečností rozhodných pro posouzení státní spolehlivosti osoby. Ustanovení § 5 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. zní následovně:

Češi, Slováci a příslušníci jiných slovanských národů, kteří se v době zvýšeného obroženi republiky (§ 18 dekretu presidenta republiky č. 16/1945 Sb.) ucházeli o udělení německé nebo maďarské státní příslušnosti, aniž k tomu byli donuceni nátlakem anebo zvláštními okolnostmi, pozbývají československého státního občanství dnem, kdy tento dekret nabývá účinnosti.

77. Výklad ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. byl dále konkretizován oběžníkem ministerstva vnitra ze dne 24. 8. 1945. Ten upřesnil, že „při určení příslušnosti k určité národnosti je nutno přiblížit k obvyklým hlediskům, kterými je příslušnost národnostní určována. Přichází tu v úvahu subjektivní prohlášení dotčené osoby, které je potvrzeno objektivními znaky jako je dřívější úřední hlášení k určité národnosti při sčítání lidu z roku 1930 a sčítání lidu v pohraničním území Čech, Moravy a Slezska prováděném v roce 1939, policejní hlášení, přihláška do škol, prohlášení pro účely zásobovacích lístků (lísty pro domácnost), původ rodičů určité národnosti, školní vzdělání, užívání jazyka v soukromém životě, účast ve veřejném životě [...]. Při tom jednotlivé takové skutečnosti dlužno oceňovati navzájem a nelze se spokojit s jedním takovým znakem“ (č. l. 1120 soudního spisu).

78. Stěžovatel navíc argumentoval také tím, že na situaci jeho děda dopadal rovněž § 24 dekretu č. 5/1945 Sb. týkající se navrácení majetku osob z řad dělníků, rolníků, živnostníků, drobných a středních podnikatelů, úředníků, příslušníků volných povolání a osob v podobném sociálním postavení. Stěžejní přitom bylo posouzení, zda tyto osoby

majetek pozbyly v důsledku národní, politické nebo rasové persekuce a zda současně zůstali věrny demokraticko-republikánské státní myšlence Československé republiky.

79. Řešení posuzované věci v každém případě záviselo na pečlivém a komplexním zhodnocení postojů a celkové situace děda stěžovatele v průběhu druhé světové války i v období bezprostředně po jejím skončení. S ohledem na výše vymezený právní rámec bylo nezbytné zabývat se zejména tím, zda ho bylo možné považovat za osobu německé národnosti, zda se v období okupace přihlásil k německé národnosti, zda jeho jednání nebylo výsledkem nátlaku či okolností zvláštního zřetele hodných, či zda netrpěl pod nacistickým terorem ve smyslu tehdejší právní úpravy atd.

VI. C. Rozpor mezi skutkovými závěry a provedeným dokazováním

80. Obecné soudy vyhodnotily předložené důkazy tak, že dr. Josef Colloredo-Mansfeld byl osobou státně nespolehlivou a pozbyl československé státní občanství. Přitom však upřednostnily pouze jednu skupinu důkazů, aniž by důsledně zhodnotily širší kontext a řádně se vypořádaly s opačnými důkazy, které odmítly na základě formalistických argumentů.

81. Alfou a omegou argumentace obecných soudů bylo zjištění, že dr. Josef Colloredo-Mansfeld v říjnu 1940 vyplnil tzv. *Fragebogen*, tedy „dotazník ke zjištění německé národní příslušnosti“. Obecné soudy tuto skutečnost dovodily z několika nepřímých důkazů. Existence tohoto dokumentu je zmíněna ve výměru Zemského národního výboru v Praze ze dne 5. 12. 1945, který však odkazuje pouze neurčitě na výsledky „vyšetřování“ úřadu a na nespécifikovanou „korespondenci“ údajně uloženou u ministerstva vnitra. Z dokumentů ve spise však nelze dovodit, že by státní orgány dotazník skutečně kdy držely a znaly jeho obsah. Naopak z dalších listin vyplývá, že uvedený dotazník se ani přes intenzivní poválečné pátrání státních orgánů nikdy nepodařilo dohledat (viz např. sdělení Zemského národního výboru v Praze, že se jméno dr. Josefa Colloredo-Mansfelda stejně jako jeho bratra Weikharda nedohledalo v kartotéce osob, které žádaly o německou státní příslušnost na č. l. 1466 soudního spisu; či záznam v dokumentaci ministerstva vnitra se slovy „dotazník není“ na č. l. 689 soudního spisu).

82. Konkrétní zmínka o tom, že děd stěžovatele podal „žádost o přiznání německého státního občanství“, je obsažena v dopisu Helmuta Rabla, švagra dr. Josefa Colloredo-Mansfelda a příslušníka SS. V dopise se u říšského majetkového úřadu přimlouval za zajištění životních potřeb své nemocné sestry (č. l. 506 soudního spisu). Samotný děd stěžovatele pak ve svém životopise ze dne 1. 8. 1945 přiznal, že v říjnu roku 1940 uposlechl svého otce a vyplnil „dotazník ke zjištění německé národní příslušnosti“. Vyplnění dotazníku však považoval za zbytečné a nijak se tím nepovažoval za Němce. I nadále sledoval svoji dosavadní linii a dotazník vyplnil tak, aby vyvrátil domnělý německý původ a částečně i domněnku nějakých kulturních vztahů k německu. Odpovědí mu bylo, že již po dvou měsících od podání dotazníku byla na jeho majetek zavedena nucená správa – první svého druhu v Protektorátu (č. l. 515 soudního spisu). Stejnou motivaci uváděl i jeho bratr Weikhard. V dopise z 30. 1. 1946 uvedl, že pod nátlakem okupační správy a po poradě s otcem vyplnil dotazník po pravdě tak, že z něj nemohlo být za žádnou cenu usuzováno na německou státní příslušnost: „Uvedl jsem jen české spolky, poněvadž v německých jsem členem nebyl a i ostatní otázky, pokud se na ně pamatuji, dotvrzovaly mou příslušnost k českému národu“ (č. l. 673-678 soudního spisu).

83. Podle Ústavního soudu je vlivem značného časového odstupu dnes již velmi obtížné zjistit, jakým způsobem byl dotazník vyplněn. Proto bylo nezbytné postupovat při jeho hodnocení s co největší obezřetností a snažit se zasadit toto jednání do širších souvislostí.

84. Důkazní situace týkající se postojů dr. Josefa Colloredo-Mansfelda a dalších členů rodu Colloredo-Mansfeldů se v čase vyvíjí. Více než dvacet let po vydání nálezu III. ÚS 107/04 nelze bez podrobného a individuálního posouzení všech relevantních okolností mechanicky přejímat závěr, podle něhož vyplněním dotazníku děd stěžovatele jednoznačně usiloval o získání německého říšského občanství, čímž projevil ochotu přispět k realizaci zločinné politiky nacistického státu. Ostatně Ústavní soud výslovně zdůraznil, že ani „*nález sp. zn. III. ÚS 107/04 nelze vykládat tak, že kdokoliv se přihlásil v dotazníku Fragebogen k německé národnosti, automaticky se provinil proti československému státu*“ (nález ze dne 19. 9. 2024 sp. zn. I. ÚS 854/23, *restituce rodu Walderode*, bod 82). K hodnocení této skutečnosti je třeba přistupovat citlivě a s náležitým respektem k závěrům, k nimž dospěly orgány bezprostředně po skončení druhé světové války.

85. Obecné soudy však těmto východiskům nedostály a namísto zohlednění historického a osobního kontextu omezily své úvahy na izolované zjištění, že děd stěžovatele podepsal dotazník ke zjištění německé příslušnosti. Převážně z tohoto formálního úkonu, jehož přesný obsah navíc není znám, pak bez dalšího dovodily, že se děd stěžovatele dopustil zrady, aniž by se zabývaly motivy a okolnostmi tohoto jednání nebo zjišťovaly jeho skutečné postoje a chování v rozhodném období.

86. Přitom nelze přehlédnout, že rodina Colloredo-Mansfeldů se na sklonku 30. let nepovažovala za německou šlechtu, naopak se soustavně a veřejně hlásila k české státnosti. Tuto skutečnost dokládá množství listin založených v soudním spisu, kterým však obecné soudy nevěnovaly žádnou pozornost. Podle osvědčení Okresního úřadu v Rokycanech ze dne 20. 4. 1938 měl dr. Josef Colloredo-Mansfeld před začátkem nacistické okupace československé státní občanství (č. l. 688 soudního spisu). Jeho dceru vychovávala česká chůva a doma se mluvilo česky (č. l. 936 soudního spisu). Na základě podnětu ministerstva vnitra bylo po válce vedeno rozsáhlé vyšetřování a k postojům stěžovatelova děda byla vyslechnuta řada osob. Ze závěrů okresní vyšetřovací komise vyplynulo, že děd stěžovatele se při rozhovorech se známými vymezoval proti německému vlivu, během okupace neudržel žádné styky s Němci, zaměstnával výlučně české pracovníky a byl mezi místními oblíben pro své pročeské postoje a pomoc druhým – podporoval finančně české školy, sirotčince, poskytoval pomoc jednotlivcům a přispěl i na výstavbu vodovodu v Opočnu (č. l. 940 soudního spisu). Navíc bylo zjištěno, že poskytoval podporu a ochranu také letcům spojeneckých vojsk, což uvedl v osvědčení britský polní maršál H. R. Alexander (č. l. 944 soudního spisu). Po skončení války se za děda stěžovatele postavila řada osob a institucí, vedle bývalých zaměstnanců (č. l. 921, č. l. 926-937 soudního spisu), například i Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu (č. l. 1468 soudního spisu), biskup královehradecký (č. l. 687 soudního spisu) či jeho židovský lékař, kterého v roce 1941 ukrýval před Němci na zámku v Opočně (č. l. 692 soudního spisu). K těmto zjištěním se dále připojují potvrzení Městského národního výboru v Opočně a Místního národního výboru v Rozběřicích, z nichž vyplývá, že po celou dobu pobytu v jejich obci uváděl za sebe i svou rodinu českou národnost (č. l. 1461 a 1465 soudního spisu).

87. Svůj vztah k českému národu rodina Colloredo-Mansfeldů projevila rovněž veřejně na politické scéně. Po mnichovském diktátu v roce 1938 se aktivně přihlásila k české zemi a národu účastí na deklaraci české šlechty; stejné gesto pak zopakovala i v roce 1939 již v Protektorátu Čechy a Morava. Tyto deklarace výslovně vyjadřovaly věrnost české zemi

a českému národu, přičemž posledně zmíněná se přímo stavěla na odpor německé moci – odmítala tlaky nacistických okupačních úřadů na přijetí říšské státní příslušnosti. Závěr obecných soudů, podle něhož dr. Josef Colloredo-Mansfeld v této oblasti nepatřil k aktivnějším členům rodiny, je ve světle argumentace, která zazněla před obecnými soudy, neudržitelný. První deklarace z roku 1938 proběhla formou audience u prezidenta Beneše, již se sice formálně zúčastnil jeho bratr Weikhard, v daném kontextu však vystupoval jako veřejný zástupce šlechtického rodu navenek, a jeho jednání se tak nepochybně vztahovalo i na ostatní členy rodiny. Následná deklarace ze září 1939 se již uskutečnila formou dopisu prezidentu Emilu Háchovi a obsahovala i vlastnoruční podpis děda stěžovatele (srov. Jelínková Homolová, D. – Hazdra, Z. *Ve znamení tří deklarácí: šlechta v letech nacistického obrožování československého státu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, s. 19–35, na č. l. 1519 násl. soudního spisu).

88. Účast na deklaraci v podmínkách nacistické okupace byla odvážným činem. Její signatáři vystavili sebe, svou rodinu i své zaměstnance značnému nebezpečí. Byl na ně vytvářen intenzivní nátlak, aby navzdory svému přesvědčení přijali říšské občanství. Většina z nich čelila různým formám perzekuce – od nucené správy a konfiskace majetku až po trestní postih, přičemž někteří zaplatili za své postoje i životem (Jelínková Homolová, D. – Hazdra, Z., cit. dílo, s. 35 a násl.). Popsané důsledky se plně promítly i do konkrétní situace dr. Josefa Colloredo-Mansfelda. Z korespondence nacistických okupačních úřadů založené ve spisu vyplývá, že byl od samého počátku okupace považován za nepřítele Říše, a to právě kvůli svým pročeským postojům a činnosti proti nacionálně socialistickému Německu (viz č. l. 484–495 a č. l. 585 soudního spisu). Konfiskační nařízení Gestapa ze dne 16. 12. 1942, kterým mu byl zabaven veškerý majetek, pak bylo odůvodněno právě tím, že „*snahy osob uvedených v konfiskačním nařízení byly nepřátelské Říši*“. Již samotné takové označení přitom pro děda stěžovatele i jeho rodinu znamenalo reálné a bezprostřední riziko. K této situaci je třeba přihlídnout i z hlediska osobních poměrů, neboť v době vyplnění dotazníku děd stěžovatele očekával narození potomka. Jak on sám, tak i jeho bratr popisují v této době nepřijatelný nátlak ze strany okupační správy, včetně nezakrytých hrozeb trestního stíhání za zradu (viz životopis dr. Josefa Colloredo-Mansfelda na č. l. 513–517 soudního spisu, a dopis bratra Weikharda na č. l. 673–678 soudního spisu).

89. Rovněž výpovědi ostatních členů rodiny mají významnou důkazní hodnotu, neboť dokreslují dobový kontext a způsob, jakým bylo s rodinou Colloredo-Mansfeldů zacházeno. V tomto směru je jistě relevantní také poukaz stěžovatele na kauzu jeho bratra Jeronýma, o němž je veřejně známo, že se jeho *Fragebogen* dochoval (č. l. 1093 soudního spisu), a přesto mu byl majetek po roce 1989 vrácen. Nic na tom nemění odlišný zákonný režim vrácení majetku.

90. S přihlédnutím k uvedeným okolnostem nemůže obstát zjednodušující závěr, že děd stěžovatele vyplnil dotazník „*bez konkrétního nátlaku*“ a že jeho jediným cílem byla „*zábrana rodového majetku*“ (bod 89 rozsudku krajského soudu a bod 33 rozsudku okresního soudu). Z celkového kontextu všech výše uvedených zjištění je zřejmé, že děd stěžovatele jednal při podpisu dotazníku v rozporu se svým dlouhodobě a veřejně vyjadřovaným přesvědčením a že již v té době čelil rozsáhlému nátlaku a reálným hrozbám ze strany nacistické moci, které nelze zužovat jen na majetkovou újmu. Samotná hrozba konfiskace veškerého majetku v podmínkách druhé světové války přitom nepředstavovala pouze ztrátu majetku, ale zásadní zásah do osobní a rodinné existence. Byla spojena s nuceným vystěhováním, ztrátou veškerých prostředků, společenského postavení i domova, a byla dále doprovázena dalšími represivními zásahy, včetně nasazení na nucené práce, jak dokládá případ děda stěžovatele. Tyto skutečnosti naplňují dobovou definici perzekuce (viz bod 75). S hrozbou konfiskace

byla navíc nepochybně spojena i obava děda stěžovatele o zachování pracovních míst pro české zaměstnance. I tento argument, na který obecné soudy nereagovaly, měl relevanci pro celkové posouzení jeho jednání, a to obzvláště s přihlédnutím k výpovědi jeho bývalého zaměstnance, který při výslechu popsal, jak se dr. Josef Colloredo-Mansfeld stavěl proti německým správcům na obranu svých zaměstnanců (č. l. 927 soudního spisu).

91. Tyto dobové souvislosti obecné soudy upozadily a vyplnění dotazníku přiřkly význam, který mu nepřísluší. Podobně je třeba zasadit do kontextu také výroky dr. Josefa Colloredo-Mansfelda obsažené v jeho žádosti o přezkum konfiskace (č. l. 508-512 soudního spisu), v níž účast svého bratra na tzv. Benešově deklaraci z roku 1938 označil za mladickou nerozváženost učiněnou proti jeho vůli a podání zakončil nacistickým pozdravem. Tato žádost však byla sepsána v době, kdy na děda stěžovatele již plně dopadaly tvrdé důsledky konfiskace majetku, umocněné vážným onemocněním jeho manželky, nedostatkem finančních prostředků na zajištění odpovídající péče a současnou potřebou postarat se o dvouletou dceru.

92. Ústavní soud si je vědom toho, že některé odborné studie obsahují dílem odlišné hodnocení (zvl. nedatovaná právní expertiza prof. Václava Pavlíčka, původně zpracovaná na žádost Národního památkového ústavu pro účely restitučního sporu o státní zámek Opočno; č. l. 521-536 soudního spisu). Není však zřejmé, z jak širokého spektra důkazních podkladů tyto studie vycházely (např. není jasné, na základě čeho expertiza prof. Pavlíčka hodnotí obsah *Fragebogen* v situaci, kdy se tato listina nedochovala). Hodnocení listinných důkazů, které odborné studie rozebírají, navíc náleží soudu, jenž je v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů povinen posuzovat provedené důkazy nejen jednotlivě, ale i v jejich vzájemných souvislostech vyplývajících ze soudního spisu.

93. Neopominutelným důkazem v nynější věci byla rovněž osvědčení o státní a národní spolehlivosti děda stěžovatele vydaná v období bezprostředně po druhé světové válce. Stěžovatel v řízení před obecnými soudy předložil osvědčení o státní a národní spolehlivosti jeho děda vydaná Okresním národním výborem v Opočně v roce 1945 a Obvodní radou pro Prahu I. – VI. v roce 1947, jakož i osvědčení o československém státním občanství vydané Okresním národním výborem v Dobrušce v roce 1947 (č. l. 689 - 690 soudního spisu). Tyto listiny byly způsobily významně doplnit skutkový obraz věci. Postoje okresních národních výborů jsou zásadní, neboť tyto orgány měly bezprostřední znalost místních poměrů, svědeckých výpovědí a reálného chování posuzované osoby během okupace. Při dnešním hodnocení těchto skutečností, za situace dnes již velmi obtížného dohledávání skutkových podkladů pro rozhodnutí orgánu veřejné moci, po uplynutí osmi dekad od konce druhé světové války, je nezbytné postupovat s největší obezřetností (opět náleží I. ÚS 98/04, *Restituční nároky rodu Salmů*, část IV/c). Závěry státních orgánů (zejména v později zrušeném výměru Zemského národního výboru v Praze ze dne 5. 12. 1945) vycházely pouze z dílčích a izolovaných indicií, aniž by měly k dispozici rozhodující důkaz v podobě dotazníku, jímž by se děd stěžovatele jednoznačně přihlásil k německé národnosti, a aniž by tyto indicie byly hodnoceny v jejich celkovém dobovém a místním kontextu.

94. Obecné soudy k těmto listinám vůbec nepřihlédly s odůvodněním, že postrádají základní náležitosti stanovené pokyny ministerstva vnitra pro osvědčení o národní spolehlivosti vydaná pro účely § 1 odst. 4 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb., a v souladu s tímto ustanovením nebyla schválena nadřízeným orgánem (ministerstvem vnitra).

95. S touto argumentací se nelze ztotožnit. Požadavek na schválení osvědčení nadřízeným orgánem byl zaveden výlučně pro případy, kdy se posuzovaná osoba přihlásila k německé

národnosti, což bylo důvodem pro ztrátu československého občanství podle § 1 odst. 4 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. V poválečném období však žádným pravomocným rozhodnutím nebylo prokázáno, že se děd stěžovatele slovy zákona „přihlásil za Němce“ a neexistoval ani přímý důkaz o této skutečnosti. Naopak z dotazu zástupce děda stěžovatele na ministerstvo vnitra vyplynulo, že neevidovalo žádné spisy týkající se žádosti o přiznání německého občanství (informativní dopis pro dr. Josefa Colloredo-Mansfelda na č. l. 671 soudního spisu). Dr. Josefu Colloredo-Mansfeldovi bylo navíc ještě v roce 1946 umožněno účastnit se voleb do Ústavodárného shromáždění. Nelze klást dědu stěžovatele k tíži, že s ním státní orgány nakládaly bez dalších pochybností jako se státním občanem a vydaly mu osvědčení ve formě, která nevyžadovala schválení ministerstvem vnitra. Absence takového schválení nemůže vést k popření důkazní hodnoty předložených osvědčení, která byla způsobilá přispět k objasnění sporné otázky. Je třeba odmítnout i ničím nepodložené spekulace soudů, že by snad okresní národní výbory jednaly při vydání osvědčení v důsledku tlaku prezidentské kanceláře (srov. bod 13 shora); ostatně intervence kanceláře prezidenta republiky Edvarda Beneše, pokud k ní došlo, by byla neslučitelná s tím, že by se v dané době na stěžovatelova děda nahlíželo jako na Němce či jako na zrádce.

96. Pokud jde o pozdější rozhodnutí, která tato osvědčení prohlásila za neplatná (výměr Okresního národního výboru v Dobrušce na č. l. 998), a zamítla žádost o vydání osvědčení o československém státním občanství (výnos ministerstva vnitra na č. l. 994), je třeba zdůraznit, že tato rozhodnutí byla vydána až po roce 1948, tedy po nástupu totalitní moci. Jak Ústavní soud opakovaně ve své judikatuře vyslovil, není ústavně přípustné, aby se orgány veřejné moci cítily bezvýhradně vázány rozhodnutími a právními názory státních orgánů z let 1948 až 1989, tedy z období, v němž docházelo k mocenskému zneužívání práva komunistickým režimem. Na rodinu stěžovatele, jako na rodinu šlechtickou, totalitní režim pohlížel jako na „třídní nepřátele“. Závěry státních orgánů po únoru 1948 o neplatnosti osvědčení o československém státním občanství proto nemohou mít při posouzení této věci rozhodující význam (srov. podobně nálezy I. ÚS 98/04, *Restituční nároky rodu Salmů*, část IV/d).

97. Všechny výše uvedené okolnosti je proto třeba vzít v potaz při hodnocení podmínek státní spolehlivosti a státního občanství děda stěžovatele (k tomu viz bod 72).

VII. Závěr

98. Napadená soudní rozhodnutí vykládající zákon č. 243/1992 Sb. z ústavního hlediska neobstojí. Obecné soudy podmínily existenci restitučního nároku požadavkem na podání žádosti podle zákona č. 128/1946 Sb. a současně přikládaly rozhodující význam skutečnosti, že ještě před rozhodným obdobím přešel majetek na stát konfiskací podle dekretu č. 12/1945 Sb. Takový výklad přitom popírá smysl a účel restituce vyjádřený v § 2 odst. 2 zákona č. 243/1992 Sb., jímž je zmírnění majetkových křivd, bez sankcionování za to, že osoby nevyužily v kontextu doby po únoru 1948 jen formálních procesních prostředků.

99. Obecné soudy se nadto nevyřádaly se všemi rozhodujícími skutkovými okolnostmi významnými pro posouzení restitučního nároku a rozhodující význam přisoudily jednotlivým, vzájemně neprovázaným skutečnostem, aniž by je hodnotily v jejich celkovém historickém a právním kontextu. Takový postup odporuje zásadám volného hodnocení

důkazů, neboť skutkové závěry nevycházejí z provedeného dokazování v jeho celku, ale jsou též v extrémním nesouladu s obsahem soudního spisu.

100. Napadenými rozhodnutími proto obecné soudy na základě formalistického výkladu zatížily svá rozhodnutí libovůlí, jež dosahuje ústavněprávní roviny a je v rozporu s právem na soudní ochranu zaručeným v čl. 36 odst. 1 Listiny (výrok I).

101. Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a zrušil napadená rozhodnutí podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu (výrok II).

102. V dalším řízení jsou obecné soudy vázány závěry vyslovenými v tomto nálezu. Na obecných soudech nyní je, aby se zabývaly naplněním podmínek restituce komplexně a bez přepjatého formalismu, při respektování smyslu a účelu restituční úpravy, a aby všechny rozhodné skutkové okolnosti hodnotily v jejich vzájemných souvislostech. Současně jsou povinny vypořádat se se všemi relevantními důkazy obsaženými ve spise, zejména nesmí pomíjet ty důkazy, které svědčí ve prospěch restitučního nároku. Své závěry musí přesvědčivě, přezkoumatelně a ústavně konformním způsobem odůvodnit.

103. Třetí vedlejší účastník (Lesy České republiky, s. p.) navrhl, aby Ústavní soud uložil stěžovateli povinnost nahradit mu náklady řízení. Účastníci a vedlejší účastníci si hradí své náklady v řízení před Ústavním soudem sami, v odůvodněných případech podle výsledku řízení však Ústavní soud může uložit některému z účastníků, aby jinému účastníkovi tyto náklady nahradil (§ 62 odst. 3 a 4 zákona o Ústavním soudu). Žádná okolnost, která by odůvodnila tento výjimečný postup, však v této věci nenastala, ostatně vedlejší účastník se svou argumentací neuspěl, proto Ústavní soud vedlejšímu účastníkovi náhradu nákladů nepřiznal (výrok III).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 9. dubna 2026

Zdeněk Kühn
předseda senátu